

Τα πρώτα “ηρωικά” και γόνιμα χρόνια

Στις 2 Νοεμβρίου 1926 εισάγονται οι πρώτοι 16 φοιτητές της Φιλοσοφικής Σχολής, και αρχίζουν στις 14 Νοεμβρίου τα πρώτα μαθήματα.

“Ως που να έλθην η ώρα να εορτασθή η ίδρυσις του Πανεπιστημίου” –γράφει ο Ν. Σφενδόνης (“Μακεδονικόν Ημερολόγιον”)– “ο αγώνας τον οποίον κατέβαλεν ο λαός της Θεσσαλονίκης ήταν τραχύς και διαρκείας.

Αι διάφοροι οργανώσεις, Εμπορικοί, Βιομηχανικοί και Επαγγελματικοί, τα σωματεία κοινωνικής πρόνοιας και η Μητρόπολις Θεσσαλονίκης είχαν αναπετάσει την σημαίαν της απαιτήσεως πλέον δια την ίδρυσιν του Πανεπιστημίου και ο λαός προσεφέρθη να πλήρωσεν τα έξοδα δι’ ειδικού φόρου (...)

Στις αρχές του 1926 έγιναν αι επιβαλλόμεναι επισκευαί και διαρρυθμίσεις εις την περίφημην Βίλλα Αλλατίνι και βιβλία εκομίσθησαν εξ Αθηνών δια την ίδρυσιν της βιβλιοθήκης του (...). Και ένα φθινοπωρινό πρωί εκλήθησαν αι αρχαί και οι 27 φοιτηταί να παραστούν στα επίσημα εγκαίρια της λειτουργίας του. Και χωρίς τυμπανοκρουσίες και μ’ ένα απέρριτον αγιασμόν εις την κεντρικήν αίθουσαν της βίλλας Αλλατίνι, πυλογήθη το ίδρυμα. Είμασταν τόσοι λίγοι οι παραστάντες ώστε τους θυμάμαι έναν-έναν: Ήταν ο τότε Γενικός Διοικητής Αχ. Καλεύρας, ο οποίος εξεφώνησε τον λόγον των εγκαινίων, ο διοικητής του Γ’ Σώματος Στρατού Α. Οθωναίος, κ.α. (...)

Η μορφή η οποία εκυριάρχησε κατά την ιστορικήν και σεμνήν εκείνην ημέραν των εγκαινίων του Πανεπιστημίου ήταν ο αιωνόβιος Μοναχός, Στέφανος Νούκας (...) η προσωποποίησης του πνευματικού 19^{ου} αιώνος της Θεσσαλονίκης που ενεπιστεύετο τον λαόν της του 20^{ου} αιώνος στα χέρια των καθηγητών του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης...”.

Πολύτιμες πληροφορίες για την πρώτη φάση της λειτουργίας του Πανεπιστημίου (1926-28: Από την Βίλλα Αλλατίνι στο πρώτο τουρκικό σχολείο Δημοσίων Υπαλλήλων στην οδό Εθνικής Αμύνης) και τα δύο κτίρια ήταν έργα του V. Roselli) αντλούμε από δύο κείμενα-ντοκουμέντα, γραμμένα από τον πρώτο πρύτανη του Ιδρύματος Γ. Σωτηριάδη (Δημοσιεύτηκαν στο “Ημερολόγιον Θεσσαλονίκης” του 1928).

Γράφει ο Γ. Σωτηριάδης στο πρώτο κείμενο με τίτλο: “Το πρώτον έτος του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης”:

“Αι έδραι, αι καταληφθείσαι υπό των καθηγητών του Πανεπιστημίου Αθηνών, ήσαν αι της γλωσσολογίας, αρχαιολογίας, αρχαίας και νεωτέρας ιστορίας, κλασσικής ελληνικής φιλολογίας, λατινικής φιλολογίας, ελληνικής λαογραφίας, ιστορίας της φιλοσοφίας και ψυχολογίας, ελληνικής ιστορίας επί Τουρκοκρατίας, γενικής μεσαιωνικής ιστορίας, νεοελληνικής γλώσσης, βυζαντινής γραμματολογίας, νεοελληνικής φιλολογίας (...) και ιστορίας των Βαλκανικών Εθνών και του Ανατολικού ζιτήματος (...) Πόροι του Πανεπιστημίου ωρίσθησαν ένα πρόσθετον τέλος 3% επί του δασμού των εισαγομένων εις το τελωνείον Θεσσαλονίκης (...) και επίδομα του δημοσίου όπερ όμως ουδέποτε επληρώθη (...)

Όταν τρεις ημέρες προ της ενάρξεως των μαθημάτων εισήλθομεν το πρώτον εις το Πανεπιστήμιον έπρεπε να φροντίσωμεν εν τάχει περί πάντων, προς εγκατάστασιν εις την (...) ακατάλληλον ως διδακτήριον βίλλαν Αλλατινί (εις αυτήν είχεν εγκλεισθή επί Νεουτούρκων ο Σουλτάνος Χαμίτ) (...)

Το Πανεπιστήμιον ήτο επείγουσα ανάγκη να μεταφερθεί εις το κτίριον της άλλοτε Τουρκικής Σχολής (...) μέχρις ου, ίσως όχι μετά πολλού χρόνου, ήθελε ανεγερθή το σχεδιαζόμενον μέγα και περιλαμπρον Πανεπιστημιακόν Ίδρυμα εις το άλσος της νέας πόλεως (...) προ παντός διότι η θέσις του Ιδρύματος επεβάλετο, υπό λόγων σπουδαίων, να είναι εις το κέντρον της πόλεως (...)

Στο δεύτερο κείμενο –το “πρώτο ιστορικό έγγραφο” του Π.Θ.– ο Γ. Σωτηριάδης, ως προεδρεύων του πρυτανικού συμβουλίου και κοσμήτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής, απευθύνεται προς τον Πρύτανι του Πανεπιστημίου Αθηνών (18.11.1926) και υπογραμμίζει μεταξύ άλλων τα εξής:

“Το Αθήνησι Πανεπιστήμιον είναι η πρεσβυτέρα αδελφή του φερόνυμου της Θεσσαλονίκης (...) Εν τη συνειδήσει πάντων η Θεσσαλονίκη αναζητή ως η Μητρόπολις της μεγάλης Μακεδονίας ως το κέντρον της δυνάμεως συμπάσης της Ελλάδος (...) Ζητούμεν να έχωμεν και υμείς τους εν Αθήναις συναδέλφους συμπαράστατας (...)

“Η ίδρυση του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης το 1925 –επισημαίνει ο Ι. Μανωλεδάκης– ήρθε ως “πνευματική απάντησις” στο χαμένο όνειρο της Μεγάλης Ελλάδας, ως “πνευματική αντίδρασις” στην πολιτική και στρατιωτική καταστροφή στη Μικρά Ασία το 1922 και ως “υποκατάστατο” του Ελληνικού Πανεπιστημίου της Σμύρνης (...). Παράλληλα όμως η ίδρυση και λειτουργία του δεύτερου Πανεπιστημίου της χώρας μας, στη Θεσσα-

λονίκη αποτέλεσε και “ιστορική ανταπόκριση” στις επαναστατικές προκλήσεις της εποχής. Το κύμα των προσφύγων που κατέκτησε την Ελλάδα, φορέας μιας προοδευτικής ιδεολογίας, η άνοδος του εργατικού κινήματος και η ανασύνταξη των στρατιωτικών δυνάμεων μετά την καταστροφή απαιτούσαν ήδη ριζικά εκσυγχρονιστικά μέτρα και θεσμούς για δημοκρατία και κοινωνική δικαιοσύνη (...). Στο μεταξύ καταλύθηκε η βασιλεία και εγκαθιδρύθηκε η Αβασίλευτη Δημοκρατία στη χώρα, το 1924, ενώ παράλληλα με την έναρξη της λειτουργίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης θεσπιζόταν το πιο δημοκρατικό Σύνταγμα, μέχρι τότε στην ιστορία του νεοελληνικού κράτους, το Σύνταγμα του 1927.

Σ’ αυτή την πρόκληση της Ιστορίας ήρθε να ανταποκριθεί το νεοσύστατο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα που η ιστορική συγκυρία το είχε τοποθετήσει ως προοδευτική αντίθεση στη συντηρητική θέση του αθηναϊκού κέντρου της επιστήμης (...).

Όπως παρατηρεί ο Ι. Χασιώτης (“Φιλοσοφική Σχολή Π.Θ. Τα πρώτα 75 χρόνια”): “Οι περισσότεροι από τους πρώτους καθηγητές της Φιλοσοφικής Σχολής αποχώρησαν από το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης στα χρόνια του Μεσοπολέμου (όπως συνέβη π.χ. με τον Γεώργιο Σωτηριάδη το 1931, τον Μανόλη Τριανταφυλλίδη το 1934, τον Νικόλαο Παπαδάκη το 1938, τον Γιάννη Αποστολάκη το 1935, τον Αλέξανδρο Δελμούζο το 1935 και το 1937 και τον Κωνσταντίνο Ρωμαίο το 1939 και, αντίστροφα, μερικοί κάλυψαν διδακτικές ανάγκες της Σχολής από την ίδρυση της ως το τέλος της δεκαετίας του 1950 (όπως π.χ. ο Μιχαήλ Λάσκαρης και κυρίως ο μακροβιότερος και ενεργότερος Στίλπων Κυριακίδης). Άλλοι άρχισαν τη διδασκαλία τους από τα προπολεμικά χρόνια και μετά από μεσοδιαλείμματα απουσίας, παρέμειναν στη Σχολή είτε ως τα τέλη της δεκαετίας του 1940 (όπως έγινε π.χ. με τον Χαράλαμπο Θεοδωρίδη, τον Γιάννη Ιμβριώτη και τον Ιωάννη Βογιατζίδη) είτε ακόμη περισσότερο: ως τα τέλη της δεκαετίας του 1960 (με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τον υφηγητή από το 1930 Ιωάννη Κακριδή που παραιτήθηκε το 1968, ένα χρόνο μετά την επιβολή της δικτατορίας του 1967) (...)

Ο Απ. Βακαλόπουλος ένας από τους 16 πρώτους φοιτητές της Σχολής, ανέλαβε διδακτικό έργο ως υφηγητής της Ιστορίας της Νεότερης Ελλάδας το 1943 και ως τη δεκαετία του ’60 ήταν ο μοναδικός απόφοιτος της που κατέλαβε καθηγητική έδρα (...)

Η ανάδειξη της Φιλοσοφικής Σχολής ήδη από την πρώτη περίοδο της ιστορίας της, στον (...) εκπαιδευτικό φορέα που γαλούχησε σε μακροπρό-

θεσμη βάση τους απόφοιτους της με προοδευτικές γλωσσικές και παιδαγωγικές αξίες ευνοήθηκε τόσο από την πολιτική συγκυρία (Αλ. Παπαναστασίου και ανακήρυξη Δημοκρατίας, φιλελεύθερο πνεύμα που χαρακτήριζε την εκπαιδευτική πολιτική της κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου και ιδιαίτερα του Υπουργού Παιδείας Γ. Παπανδρέου στην γόνιμη τετραετία (1928-1932) όσο και από τον κοινωνικό περίγυρο: Η Θεσσαλονίκη για λόγους γεωγραφικούς αλλά και ιστορικούς (κυρίως εξαιτίας της δημογραφικής και της κοινωνικής της σύνθεσης προπάντων μετά την εγκατάσταση των προσφύγων) είχε καταφέρει να αποστασιοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό από αρκετές κατεστημένες νοοτροπίες που επιχωρίαζαν στον χώρο της πρωτεύουσας και να διαμορφώσει ένα κλίμα, το οποίο αν δεν ευνόπη την προοδευτικότητα του Πανεπιστημίου της, τουλάχιστον δεν την αποθάρρυνε...”.

“Παρά τις δοκιμασίες και τις απώλειες η Φιλοσοφική Σχολή κατάφερε να διασφαλίσει σε ικανοποιητικό βαθμό την ιδεολογική και την ακαδημαϊκή “κληρονομιά” που είχε αρχίσει να συσσωρεύει κατά την πρώτη περίοδο της ιστορίας της. Η έμφαση δινόταν και πάλι στην οργανωτική διασύνδεση του αρχαιοελληνικού με τον μεσαιωνικό και, ιδιαίτερα, τον νεοελληνικό κόσμο και με σταθερότητα στον δημοτικισμό.

Αποφασιστικό ρόλο προς την κατεύθυνση αυτή έπαιξε μια πλειάδα καθηγητών που εντάχθηκε στο διδακτικό δυναμικό της τα χρόνια 1944-1958 αποτέλεσε για αρκετά χρόνια τον καθαυτό πυρήνα της Σχολής και σφράγισε κυριολεκτικά τη μεταπολεμική της φυσιογνωμία. Πρόκειται για τον Κακριδίδη (από το '48), τον Καψωμένο ('44), τον Ν. Ανδριώτη ('44), τον Λ. Πολίτη ('48), τον Αγ. Τσομπανάκη ('50), τον Ε. Κριαρά ('50), τον Γ. Μπακαλάκη ('51) και τον Μ. Ανδρόνικο ('58). Στα αμέσως επόμενα χρόνια ο πυρήνας αυτός ενισχύθηκε με την εκλογή αρκετών νέων καθηγητών σε έδρες που είχαν παραμείνει για μεγάλα διαστήματα αδρανείς: του Β. Τατάκη ('57), τον Κ. Γρόλλιου ('57), του Μ. Σακελλαρίου ('59), του Ι. Καραγιανόπουλου ('59), του Σπ. Πελεκανίδη ('61)κ.ά.”.

“Στην πρώτη και δεύτερη της φάση” –γράφει ο Δ. Μαρωνίτης– “η Φιλοσοφική Σχολή του Π.Θ. είχε στο διδακτικό προσωπικό όχι μόνο φιλελεύθερους βενιζελικούς αλλά και ομολογημένους μαρξιστές οι οποίοι καθ' οδόν απολύθηκαν ή απομακρύνθηκαν. Μετά το 1947 ωστόσο κυριαρχεί ο κεντρώος πολιτικός προσανατολισμός με δείκτη την εφημερίδα “Ελευθερία” (...) Στα χρόνια της δικτατορίας απολύονται 8 καθηγητές και υφηγητές της Σχολής και παραιτούνται τρεις.

Προς μελέτη και ακριβέστερη περιγραφή και αξιολόγηση μένει και ο

ιδεολογικός και πολιτικός προσανατολισμός του φοιτητικού πληθυσμού της Σχολής (...) Η συμμετοχή του λ.χ. στον Παμμακεδονικό Φοιτητικό Σύλλογο το 1929, στην Φοιτητική Συντροφιά του 1931 ή στις (...) φοιτητικές ταραχές του 1932-33 όπως επίσης και η συσπείρωση του στα χρόνια της κατοχής γύρω από το περιοδικό “Ξεκίνημα” και την αντιστασιακή του δράση (...).”.

Οι πρώτοι πέντε καθηγητές του τμήματος Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών της Νομικής Σχολής που άρχισε να λειτουργεί το 1928-29, ήταν οι Περ. Βιζουκίδης (Ιστορία Δικαίου), Ξεν. Ζολώτας (Οικονομία), Ι. Σπυρόπουλος (Συνταγματικό Δίκαιο), Δημοσθ. Στεφανίδης (Κοινωνική Οικονομική) και Θρ. Χαραλαμπίδης (Εμπορικό Δίκαιο).

Χάρη στην επιμονή και τα διαβήματα των πανεπιστημιακών αρχών και την συμπαράσταση του τοπικού τύπου και ορισμένων επαγγελματικών και επιστημονικών οργανώσεων της πόλης, (σύμφωνα με μαρτυρίες ο Δικηγορικός και ο Συμβολαιογραφικός Σύλλογος της πόλης είχαν αρχικά αντιδράσει φοβούμενοι τον πληθωρισμό που απειλούσε την επαγγελματική θέση των μελών τους...) από το ακαδημαϊκό έτος 1930-31 λειτούργησε και το Τμήμα Νομικής ενισχυμένο πλέον με τους Καθηγητές Αβρ. Ελευθερόπουλο (Κοινωνιολογία και Φιλοσοφία), Ηλ. Κυριακόπουλο (Πολιτειολογία), Γ. Φαρδή (Συνταγματικό Δίκαιο), Μ. Δένδια (Διοικητικό Δίκαιο), Π. Περδίκας (Εμπορικό Δίκαιο), Χ. Τζωρτζόπουλο (Ποινικό Δίκαιο), Χ. Φραγκίστα (Πολιτική Δικονομία) και Δ. Σάντη (Δημοσιονομικό).

“Η “ολοκλήρωσις” του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης συνετελέσθη επιτέλους” –γράφει η εφ. “Μακεδονία” στις 30.10.30– “και έφερε μαζί της ένα πλήθος νέων υποψηφίων αμφοτέρων των φύλων δια την Νομικήν Σχολήν (...) Παρά τας αλληπαλλήλους πολεμικές εναντίον της Νομικής Σχολής ο αριθμός των εισαχθέντων είναι τριπλάσιος εκείνου των άλλων σχολών”.

Από τους 12 καθηγητές της Νομικής Σχολής το 1931 οι οκτώ δεν είναι ακόμη μόνιμα εγκατεστημένοι στη Θεσσαλονίκη αλλά διαμένουν σε ξενοδοχεία της πόλης (Μεντιπερανέ, Αστόρια, Μαζέστικ, Ριτζ, Σωσσίδη κλπ.).

“Πιθανόν η Νομική Σχολή” –γράφει ο Κυρ. Σπηλιόπουλος– “να μην είχε τότε ένα Μπαλί ή ένα Τριανταφυλλόπουλο αλλά ως Σχολή ως σύνολον, ως παράγων μορφώσεως ήτο ανωτέρα, ήτο νέα, ήτο δυναμική”.

Όπως θα επισημάνει τον Ιανουάριο του 1935 ο καθηγητής Χ. Τζωρτζόπουλος:

“Το Πανεπιστήμιον και η Γενική Συνέλευσις των καθηγητών εξέφρα-

σαν την δυσφορίαν των διότι ενόμισαν ότι παρετήρησαν την τάσιν εκ μέρους ενίων συναδέλφων όπως καταμερίζουν τον χρόνον διαμονής αυτών μεταξύ Αθηνών και Θεσσαλονίκης...”.

(Ωστόσο ο καθηγητής Σπυρόπουλος δεν θα διστάσει να υποστηρίξει τον Μάιο του 1934 ότι οι καθηγητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης “έπρεπε να έχουν την εξαιρετικήν ελευθερίαν ώστε να μεταβαίνουν συχνάκις εις τας Αθήνας, ίνα μη στερώνται τας απολαύσεις του πολιτισμού αι οποίαι δεν υπάρχουν εις την Θεσσαλονίκην...”).

“Όποιος δεν είδε και δεν έζησε” –γράφει ο Ι. Κακριδής– “τη Θεσσαλονίκη ως το 1930 είναι αδύνατο να νοιώσει πόση πρόοδος έγινε μέσα σε μια γενιά (...) Δεν υπάρχει αμφιβολία πως την πρώτη μεγάλη ώθηση για τη ραγδαία πρόοδο της Θεσσαλονίκης στον πνευματικό τομέα την έδωσε το Πανεπιστήμιο...”.

“... Η λειτουργία Πανεπιστημίου στη Θεσσαλονίκη το 1926” –γράφει ο Γ. Ιωάννου– “δεν ήταν υπόθεση που μπορούσε να ενδιαφέρει ζωνρά, εκείνη τη στιγμή, τους πολυάριθμους πρόσφυγες. Αυτοί ήταν ακόμη στοιβαγμένοι σε σχολεία, δημόσια κτίρια, παραπήγματα ή και εκκλησίες, έκαναν αγώνα για τη στέγη (...) και δεν είχαν μυαλό, ακόμη και αν υπήρχαν μες στις οικογένειες τους μέλη που διέθεταν γυμνασιακό απολυτήριο, το απαραίτητο αυτό προσόν, για να προσέλθουν σε εισαγωγικές εξετάσεις, που μέσα σε κείνη την κοσμοχλασιά δεν παρέλειψαν να ορίσουν με διάταγμα.

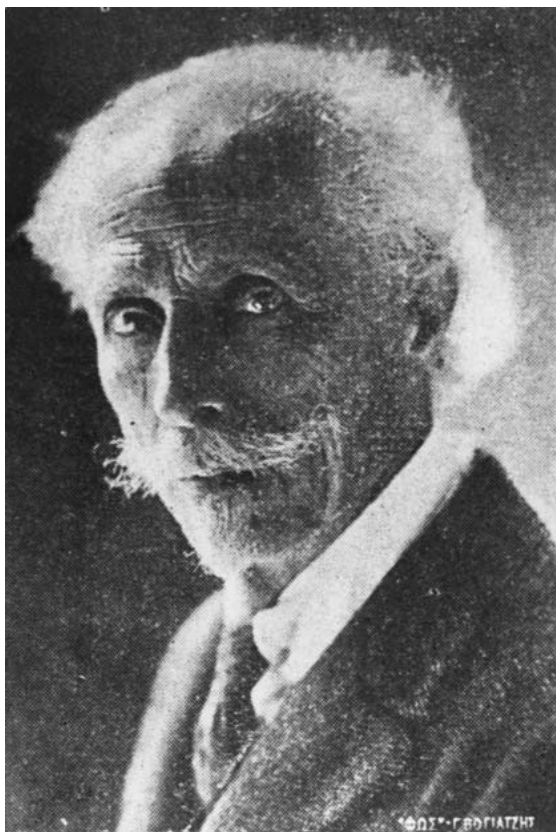
Η αρχή λοιπόν του Πανεπιστημίου δεν ήταν για τους πρόσφυγες, άλλο το θέμα αν κυριεύτηκε αργότερα από τα παιδιά τους (...) Μα και οι επιφυλακτικοί Μακεδόνες της υπαίθρου, μολονότι οικονομικά σε ασύγκριτα καλή μοίρα, δεν έδειξαν αμέσως ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το νέο Πανεπιστήμιο (...) Μένουν μόνο οι εντόπιοι Θεσσαλονικείς, οι ονομαστοί “μπαγιατίπδες” καθώς και οι Εβραίοι. Οι πρώτοι, που λίγο πολύ ήταν σε θέση, ανταποκρίθηκαν κάπως. Τους δεύτερους τους ενδιέφερε μόνο το εμπόριο και τα σχολεία τα ξένα (...) Είναι εκπληκτικό πόσο αμέτοχοι έμειναν προς το Πανεπιστήμιο ως το τέλος (...)

Ήταν άλλωστε κι εκείνα τα φοβερά δίδακτρα, τα ενοχλητικά ακόμα και για τους εύπορους, τα σπάνια και πανάκριβα βιβλία, το πήγαινε-έλα στην ανατολική άκρη της μακρόστενης πόλης.

(...) Ο αριθμός των φοιτητών, όταν το Πανεπιστήμιο μεταφέρθηκε στο ωραιότατο κτίριο της οδού Εθνικής Αμύνης (Βασιλίσσης Σοφίας) το '27 δεν ξεπερνούσε την εκατοντάδα. Ο κόσμος, καθώς το είχε τώρα κοντά του,

άρχισε να το συζητάει, να το προσέχει και να το λιγουρεύεται, μα δεν μπορούσε να το ζυγώσει (...) Όποιος έστειλε παιδιά στο Πανεπιστήμιο ήταν δακτυλοδεικτούμενος για την οικονομική του άνεση ή τον ηρωισμό του (...).

“Έπρεπε στα πρώτα χρόνια” –θυμάται ο καθηγητής Α. Σιγάλας (“Μακεδονία” 5.12.76– “ακόμα και για τα τραπέζια και τις καρέκλες των φροντιστηρίων μας να φροντίζουμε οι ίδιοι (...) Τον ενθουσιασμό μας συμμεριζότανε και ο λαός της Θεσσαλονίκης (...) Με τα βιβλία που μας είχαν στείλει μερικοί Μακεδόνες θέσαμε τα θεμέλια της Πανεπιστημιακής Βιβλιοθήκης.”

Ο πρώτος πρόεδρος του Πανεπιστημίου Γ. Σωτηριάδης.